

М. В. Шалдибін, завідувач відділу організації наукового супроводу надкористування Консалтингового центру (Український державний геологорозвідувальний інститут), kolya118@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5322-7223>

КАСАЦІЯ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАКОННОСТІ РІШЕНЬ, УХВАЛЕНИХ У СУДІ ПЕРШОЇ ТА АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЙ

Статтю присвячено дослідженню актуальних питань сутності та змісту касаційного перегляду в цивільному процесі України.

Касаційне провадження в сучасному цивільному процесі являє собою постапеляційну форму перегляду оскаржених судових рішень. Його здійснює суд касаційної інстанції у встановлені законом порядок та терміни. Касаційний перегляд до того ж виступає самостійним елементом стадії касаційного провадження, тобто підстадією, яка характеризується власним специфічним змістом та межами, а також без шкоди для власного розуміння може ототожнюватися із суміжною категорією касаційного розгляду.

Ключові слова: касаційний перегляд, касаційне провадження, сутність касаційного перегляду, структура касаційного перегляду.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Захист прав та свобод людини і громадянина становить найважливішу функцію судової влади на конституційному рівні, у чому виявляється системність та єдність державної політики у сфері судочинства. За своїм змістом вказана функція цілковито відповідає закону, оскільки є вирішальною для кожного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сутності та змісту касаційного перегляду в цивільному процесі була предметом розгляду таких українських та іноземних процесуалістів, як Л. М. Лобойко, К. В. Гусаров, Г. М. Омелянко, Т. Еречінські, Я. М. Романюк, С. Я. Фурса, О. А. Тимошенко та ін.

Водночас на сучасному етапі розвитку реформування цивільного процесу спонукає до врахування нового законодавчого та прикладного бачення інституту касаційного перегляду в контексті його сутності та змісту.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає:

– у з'ясуванні сутності та змісту касаційного перегляду в цивільному процесі в умовах реформування процесуального законодавства України;

– визначенні структури касаційного перегляду судового рішення в цивільній справі з позицій діяльнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Касаційне провадження виступає як постапеляційна форма перегляду судових рішень, зумовлена їхнім оскарженням сторонами, яку здійснює суд касаційної інстанції у встановлені законом порядок і строки.

Велике значення для з'ясування сутності та змісту касаційного перегляду в цивільному процесі мають його межі. Так, відповідно до статті 400 Цивільного процесуального кодексу (ЦПК), під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги

правильність застосування в суді першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, розв'язувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими [4, с. 453].

Водночас суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. До того ж суд не обмежений доводами й вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права [5, с. 105].

З огляду на таке можна констатувати, що в цивільному процесуальному законодавстві відображено доволі збалансований підхід до вноормування зазначеного питання. На наш погляд, наведені межі перегляду, зважаючи на наявні нормативні застереження та завдяки їм, здатні до належного забезпечення діяльності касаційного суду під час розгляду конкретних справ, а отже є максимально адекватними сучасним вимогам правозастосування.

Для характеристики перегляду судових рішень у касаційному порядку велике значення має дослідження моделей касації з позиції вітчизняного досвіду побудови судової системи. На нашу думку, касаційна інстанція має забезпечувати однаковість судової практики з огляду на досвід діяльності вказаних інстанцій у країнах Європи. Наприклад, у Франції формування судової практики становить собою результат усталеної діяльності вищих судових інстанцій. Водночас у Бельгії Касаційний суд здійснює регулятивну функцію, забезпечуючи однакове тлумачення правових норм. Аналогічно Федеральний суд Швейцарії спрямовує свою діяльність на здійснення контролю за однаковим застосуванням права в межах конфедерації. А до компетенції Верхов-

ного суду Польщі належить роз'яснення правових положень, що допускають неоднозначне тлумачення або застосування яких порушує єдність судової практики. Зауважимо також, що в окремих європейських державах (Франція, Італія) завданням вищих судових органів є не лише формування єдиної судової практики застосування законодавства, а й так зване забезпечення єдності національного права [2, с. 223].

Специфіка касаційного перегляду не позбавляє його виявів принципу змагальності. Наприклад, стаття 395 ЦПК передбачає доволі прогресивний інститут відзову на касаційну скаргу, що спростував ще донедавна висловлювані зауваження процесуалістів щодо обмеженості впливу цього принципу на стадії касації, зокрема через неможливість подання протилежною стороною відповідних заперечень [3, с. 25]. Водночас касаційний перегляд корелює з принципом обов'язковості судових рішень, згідно з яким остання не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушено питання про їхні права, свободи чи інтереси.

За своєю сутністю касаційний перегляд є найвищим виявом повного спектра принципів цивільного процесу. Вказане якнайліпше відображає зміст та призначення касаційного перегляду як гарантії виконання завдань цивільного процесу.

Перегляд здійснює не просто суд касаційної інстанції, але й спеціальний склад суду, відмінний від того, який здійснював розгляд на стадії апеляції. Зазначене демонструє таку організаційну особливість діяльності касаційної інстанції, як висування підвищених вимог і до суддів, яких призначають на відповідні посади, і до складу суду, який здійснює касаційний перегляд конкретних справ. Певні особливості має і змістове наповнення діяльності судді Верховного Суду, адже, окрім здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом, на нього покладається участь у розгляді питань,

винесених на засідання Пленуму Верховного Суду, аналіз та узагальнення судової практики [2, с. 224].

Основоположні засади сутності касаційного перегляду на нормативному рівні відображено в низці статей ЦПК.

Результатом касаційного перегляду може бути залишення судових рішень судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скарги без задоволення, скасування судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково з переданням справи повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду/скасування судових рішень повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміна рішення, без передавання справи на новий розгляд/скасування постанови суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишення чинним рішення суду першої інстанції у відповідній частині/скасування судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій у відповідній частині і закриття провадження у справі чи залишення заяви без розгляду у відповідній частині/визнання не чинними судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково із закриттям провадження у справі у відповідній частині [4, с. 455].

Зокрема, суд не задовольнив вимоги ТОВ (Постанова Верховного Суду України від 21.12.18 р., ЄДРСР, реєстр. № 78808239), залишивши чинним рішення судів першої та апеляційної інстанцій.

Обставини справи. У період з 5 до 11 лютого 2015 року інспекція Держгірпромнагляду (з 30.09.15 р. функції Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки (Держгірпромнагляду) покладено на Державну службу України з питань праці (Держпраці)) позапланово перевірила виробничі об'єкти підприємства щодо дотримання ними вимог законодавчих і нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки. За результатами перевірки складено акт, яким зафіксовано 75 порушень (роботи

підвищеної небезпеки виконували без дозволу Держгірпромнагляду; не всі співробітники пройшли навчання і перевірку знань з питань охорони праці тощо). Підприємству видано розпорядження від 11.02.15 р. про усунення виявлених порушень. Оскільки ТОВ не виконало розпорядження, позивач звернувся до суду з вимогою застосувати заходи реагування через повне припинення провадження робіт на об'єктах ТОВ. Суд першої та апеляційної інстанцій задовольнив вимоги інспекції Держгірпромнагляду. Проте ТОВ подало касаційну скаргу з вимогою скасувати заходи реагування у вигляді припинення виконання будівельних робіт і робіт з експлуатації гідротехнічних споруд.

Позиції сторін. Позивач. Суди безпідставно застосували зазначені заходи реагування. Це ставить під загрозу цілість майна як позивача, так і інших осіб. Крім того, ухвалити рішення про припинення будівельних робіт має право інспекція Держгірпромнагляду, а не суд.

Відповідач. Рішення судів першої та апеляційної інстанцій є обґрунтованими, оскільки ТОВ не виконало розпорядження про усунення порушень.

Аргументи суду:

1. У разі виявлення порушень за результатами планової або позапланової перевірки посадова особа інспекції Держгірпромнагляду (контролю) складає акт. В акті відображає стан дотримання вимог законодавства з боку суб'єкта господарювання (далі – СГ), а в разі їхнього недотримання докладно описує виявлене порушення з покликанням на відповідну вимогу законодавства (ч. 6, 7 ст. 7 Закону від 05.04.07 р. № 877-V, далі – Закон № 877).

2. На підставі акта інспекція Держгірпромнагляду в разі наявності причин для повного або часткового припинення виробництва (виготовлення), реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг звертається з відповідним позовом до адміністративного суду в порядку та строки, установлені законом.

3. Виробництво (виготовлення) або реалізація продукції, виконання робіт, надання послуг можуть бути припинені тільки за рішенням суду. Відновити виробництво та іншу діяльність СГ може з моменту, коли інспекція Держгірпромнагляду, яка ініціювала припинення діяльності СГ, отримає від нього повідомлення про усунення всіх доведених у суді порушень (ч. 5 ст. 4 Закону № 877).

4. Право заборонити виконання робіт виникає в разі, якщо перевіркою виявлено: факти порушення вимог законодавства з охорони праці та промислової безпеки, що створюють загрозу життю працівників; відсутність дозволу на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, обладнання підвищеної небезпеки тощо (п. 2.26 Положення, затвердженого наказом МНС від 11.08.11 р. № 826).

5. За результатами перевірки підприємства виявлено порушення вимог нормативно-правових актів з охорони праці та промислової безпеки, що створюють загрозу життю і здоров'ю людей. Розпорядження інспекції Держгірпромнагляду про усунення виявлених порушень позивач не виконав, тому суди правомірно застосували заходи реагування через повне припинення провадження робіт на об'єктах ТОВ. Адже таке рішення має право ухвалювати саме суд, а не інспекції Держгірпромнагляду.

Висновок. Припинення робіт (надання послуг) можливе тільки за рішенням суду. Інспекції Держгірпромнагляду не мають повноважень ухвалювати такі рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Луспенік Д.* Постійна зміна правових норм спричиняє неоднакове їх застосування та веде до сваволі. І наші постанови покликані завадити цьому: Інтерв'ю газеті "Закон і бізнес" // Закон і бізнес. – 2015. – № 6 (1200). – 06–12 лют. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/114334-sekretar_plenumu_vssu_dluspenik_postiyna_zmina_pravovih_norm.html.

2. *Навроцька Ю. В.* Розгляд справи судом касаційної інстанції в цивільному судочинстві: удосконалення правового регулювання // Ю. В. Навроцька // Вісник Львівського університету. – 2017. – Вип. 97. – С. 221–227. – (Серія юридична).

3. *Селіванов А. О.* Судова присутність як процесуальна гарантія конституційного права громадян на доступ до правосуддя // А. О. Селіванов // Вісник Верховного Суду України. – 2016. – № 11. – С. 24–27.

4. *Теліпко В. Е.* Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2016 року / За ред. Ю. Д. Притики. – К.: Центр навчальної літератури, 2016. – 696 с.

5. *Тимошенко О. А.* Поняття та сутність касаційного провадження в цивільному судочинстві // О. А. Тимошенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2016. – № 3. – С. 105–114.

6. *Шутенко О. В.* Проблеми диспозитивності в цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03/О. В. Шутенко. – Харків, 2014. – 19 с.

REFERENCES

1. *Luspenyk D.* Constant change of legal norms causes their different application and leads to arbitrariness. And our rulings are called to prevent this: interview from newspaper "Law and business" // *Zakon i biznes*. – 2015. – № 6 (1200). – 06–12 feb. [E-resource]. – Access mode: http://zib.com.ua/ua/114334-sekretar_plenumu_vssu_dluspenik_postiyna_zmina_pravovih_norm.html. (In Ukrainian).

2. *Navrotska Yu. V.* Consideration of the case by the court of cassation in civil legal proceedings: improvement of legal regulation // *Yu. V. Navrotska // Visnyk Lvivskoho universytetu*. – 2017. – Iss. 97. – P. 221–227. – (Seriiia iurydychna). (In Ukrainian).

3. *Selivanov A. O.* Judicial presence as a procedural guarantee of the constitutional right of citizens to have access to justice // *A. O. Selivanov // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*. – 2016. – № 11. – P. 24–27. (In Ukrainian).

4. *Telipko V. E.* Scientific and Practical Commentary of the Civil Procedural Code of Ukraine. As of 1.11.2016/By edition of *Yu. D. Prytyka*. – Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2016. – 696 p. (In Ukrainian).

5. Tymoshenko O. A. The concept and essence of cassation proceedings in civil legal proceedings/O. A. Tymoshenko//Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. – 2016. – № 3. – P. 105–114. (In Ukrainian).

6. Shutenko O. V. Problems of discreteness in civil proceedings: abstract of the dissertation on the candidate of jurisprudence: specialty 12.00.03/O. V. Shutenko. – Kharkiv, 2014. – 19 p. (In Ukrainian).

Рукопис отримано 22.05.2019.

Н. В. Шалдыбин, заведующий отделом организации научного сопровождения недропользования Консалтингового центра (Украинский государственный геологоразведочный институт), kolya118@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5322-7223>

КАССАЦИЯ КАК ГАРАНТИЯ ЗАКОННОСТИ РЕШЕНИЙ, ПРИНЯТЫХ В СУДЕ ПЕРВОЙ И АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИЙ

Статья посвящена исследованию актуальных вопросов сущности и содержания кассационного пересмотра в гражданском процессе Украины.

Кассационное осуществление в современном гражданском процессе является собой пост-апелляционную форму пересмотра судебных решений, предопределенную их обжалованием сторонами, что осуществляется судом кассационной инстанции в установленные законом порядок и сроки. Кассационный пересмотр при этом выступает в качестве самостоятельного элемента стадии кассационного осуществления, то есть подстадией, которая характеризуется собственным специфическим содержанием и пределами, а также без вреда для собственного понимания может отождествляться со смежной категорией кассационного рассмотрения.

Ключевые слова: кассационный пересмотр, кассационное осуществление, сущность кассационного пересмотра, структура кассационного пересмотра.

M. V. Shaldybin, Head of Department CC (Ukrainian State Geological Research Institute), kolya118@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5322-7223>

CASSATION AS A GUARANTEE OF THE LAWFULNESS OF DECISIONS TAKEN BY THE COURT OF FIRST AND APPELLATE INSTANCE

The article is devoted to the research of actual issues of the essence and content of cassation review in the civil process of Ukraine.

Cassation proceedings in the modern civil procedure represent a post-protest form for review of court decisions due to their appeal by the parties, which is carried out by the court of cassation in accordance with the procedure and terms established by law. The cassation review thus acts as an independent element of the stage of the cassation proceedings, that is, the basis of which is characterized by its own specific content and boundaries, and also can be identified with the adjacent category of cassation review without compromising its own understanding.

Keywords: cassation review, cassation proceedings, essence of cassation review, cassation review structure.